

STRATEGII DE DEZVOLTARE A COMPREHENSIUNII CITIRII LA ELEVII CU TULBURĂRI DE NEURODEZVOLTARE

Profesor psihopedagog Sârb Nicoleta

Centrul Școlar pentru Educație Incluzivă Cluj-Napoca

Lucrarea de față, intitulată „Strategii de dezvoltare a comprehensiunii citirii la elevii cu tulburări de neurodezvoltare”, abordează o temă de actualitate în contextul educației incluzive și al diversificării nevoilor educaționale speciale întâlnite în școala contemporană. Dificultățile de comprehensiune a citirii reprezintă una dintre cele mai frecvente bariere în procesul de învățare pentru elevii cu tulburări de neurodezvoltare, afectând semnificativ performanța școlară, motivația pentru învățare și adaptarea socio-emoțională. Lucrarea pornește de la necesitatea identificării și aplicării unor strategii didactice eficiente, adaptate particularităților cognitive și emoționale ale acestor elevi, punând accent pe rolul intervenției educaționale structurate și al metodelor activ-participative.

Comprehensiunea citirii este un indicator esențial al reușitei școlare și al participării active la viața educațională și socială. În cazul elevilor cu tulburări de neurodezvoltare, dezvoltarea acestei abilități necesită intervenții didactice specifice, bazate pe înțelegerea profundă a mecanismelor cognitive și metacognitive implicate în procesul lecturii. Cercetările recente din domeniul psihologiei cognitive și al neuroștiințelor educației evidențiază importanța strategiilor de autoreglare și a tehnicilor de învățare activă pentru sprijinirea înțelegerii textelor la elevii cu profiluri cognitive atipice. Dintre acestea, metodele centrate pe conștientizarea procesului de lectură, cum este Învățarea Reciprocă, s-au dovedit eficiente în îmbunătățirea performanței în comprehensiune prin activarea și exersarea unor roluri metacognitive (anticipare, clarificare, întrebări, rezumare).

Considerată scopul final al citirii, comprehensiunea presupune nu doar decodarea precisă a cuvintelor, ci și integrarea unor procese cognitive de ordin inferior (recunoaștere, acces lexical) și superior (raționament, reprezentare mentală, interpretare) (Păun, 2017). Înțelegerea textului este influențată de cunoștințele anterioare și de capacitatea cititorului de a accesa informațiile relevante din memoria de lungă durată. În cazul elevilor cu tulburări de neurodezvoltare, aceste procese pot fi afectate în grade diferite, în funcție de specificul și severitatea dificultăților cognitive, lingvistice sau atenționale. Automatizarea decodării,

menținerea fluenței și extragerea sensului necesită, adesea, intervenții pedagogice adaptate și susținute (Gherguț, 2006; Hațegan & Talaș, 2014), centrate pe nevoile și potențialul fiecărui copil.

Metoda Învățării Reciproce (Reciprocal Teaching). Printre metodele recomandate pentru îmbunătățirea comprehensiunii, mai ales în cazul elevilor cu dificultăți de învățare, se remarcă metoda Învățării Reciproce. Aceasta se bazează pe un model de predare interactivă care presupune cooperarea între profesor și elevi, dar și între elevi, în cadrul unor activități structurate de lectură. Strategia se centrează pe patru pași principali: formularea de întrebări, clarificarea, anticiparea (predicția) și rezumarea. Scopul acestor etape este de a stimula procesele metacognitive și de a ajuta elevul să înțeleagă cum anume învață și în ce mod poate controla acest proces. Metoda se bazează pe principiile constructivismului social și pe conceptul zonei proximei dezvoltări (ZPD), formulat de Lev Vygotsky, conform căruia învățarea este eficientă atunci când este ghidată inițial de un adult sau un coleg mai competent și transferată treptat către responsabilitatea elevului. În acest cadru, profesorul are rolul de ghid care sprijină elevul să își dezvolte competențele de citire prin intervenții graduale și prin stimularea colaborării între colegi. Dialogul, sprijinul mutual și responsabilitatea comună în învățare facilitează înțelegerea profundă a textului și antrenează abilități cognitive superioare. Astfel, în contextul tulburărilor de neurodezvoltare, unde elevii se confruntă cu dificultăți specifice în procesarea limbajului, atenției sau autoreglării comportamentale, metoda Învățării Reciproce poate contribui semnificativ la dezvoltarea capacității de comprehensiune. Prin caracterul său interactiv și structurat, această metodă oferă un cadru sigur, predictibil și stimulat, în care elevii pot exersa activ strategiile de învățare și pot deveni participanți activi în procesul educațional. Scopul utilizării metodei constă în dezvoltarea comprehensiunii citirii la nivel literal și inferențial, prin implicarea activă a elevilor în procesul de învățare și prin folosirea unor strategii specifice de lucru în grup.

Învățarea reciprocă se desfășoară sub forma unui dialog didactic, în care rolul de conducere este preluat alternativ de profesor și de elevi, prin aplicarea a patru strategii de comprehensiune: *Predicția* (anticiparea conținutului textului), *Clarificarea* (identificarea și înțelegerea cuvintelor necunoscute), *Întrebarea* (formularea de întrebări relevante despre text), *Rezumarea* (extragerea ideilor principale din text).

Metoda Brainstorming. Metoda Brainstorming (denumită și "Furtuna din creier") este o tehnică activ-participativă care stimulează gândirea divergentă și creativitatea elevilor în analiza și rezolvarea unor situații problemă. Etimologic, termenul provine din limba engleză – brain (creier) și storm (furtună) – și desemnează un proces de generare intensă de idei, fără autocenzură sau judecăți critice inițiale. Această metodă este utilă în dezvoltarea comprehensiunii citirii, în special în etapa de activare a cunoștințelor anterioare, de interpretare a textului și de formulare a ipotezelor, deoarece încurajează elevii să exploreze liber sensuri, asocieri, interpretări și soluții posibile.

Principiile fundamentale ale metodei brainstorming sunt următoarele: (1) principiul conform căruia cantitatea generează calitate, potrivit căruia un număr mai mare de idei formulate sporește probabilitatea identificării unor soluții originale și valoroase; și (2) principiul suspendării evaluării, conform căruia ideile nu sunt supuse analizei critice în etapa de generare, fiind încurajată exprimarea liberă și spontană a acestora. Etapele aplicării metodei brainstorming presupun, în primul rând, alegerea temei și formularea clară a sarcinii, de regulă sub forma unei situații problematice extrase dintr-un text literar sau informativ. Urmează generarea liberă de idei de către elevi, organizați în grupuri mici, ideile fiind exprimate rapid, clar și fără autocenzură. Toate propunerile sunt apoi înregistrate pe tablă, pe flipchart sau în format audio ori video. După această etapă, se realizează o pauză scurtă, de aproximativ 5–10 minute, pentru sedimentarea ideilor. Ulterior, ideile sunt grupate în funcție de criterii semantice sau simbolice, precum cuvinte-cheie, imagini sau categorii tematice. În continuare, are loc dezbateră ideilor, fie în subgrupuri, fie în grupul mare, cu scopul selectării variantelor fezabile, originale sau relevante pentru tema discutată. În final, soluțiile sunt prezentate prin modalități variate, cum ar fi exprimarea verbală, desenele, colajele, jocurile de rol sau mini-scenetele.

Metoda Cadranele. Metoda Cadranele este o tehnică simplă și eficientă de gândire critică, utilă în dezvoltarea comprehensiunii citirii la elevii cu tulburări de neurodezvoltare, deoarece le oferă o structură clară de analiză, îi ajută să relaționeze textul cu propriile emoții și experiențe, dezvoltă înțelegerea literală și inferențială și favorizează reflecția și formularea unor concluzii personale. Această metodă se aplică în conformitate cu o succesiune riguroasă de etape. Inițial, se citește un text narativ scurt, adaptat nivelului de înțelegere al elevilor. Ulterior, fiecărui elev i se distribuie o fișă structurată în patru cadrane. În etapa următoare, elevii sunt solicitați să completeze, individual sau în perechi, fiecare cadran, fiind

ghidați de întrebări specifice. În final, activitatea se valorifică prin implicarea elevilor într-o discuție de grup, fundamentată pe conținuturile elaborate în cadranele completate.

În cadrul intervenției educaționale la elevii cu tulburări de neurodezvoltare, metoda Cadranele poate fi utilizată ca strategie didactică de sprijin pentru dezvoltarea comprehensiunii lecturii.. Această tehnică, specifică gândirii critice, presupune completarea unui tabel structurat în patru cadrane, fiecare vizând o dimensiune diferită a înțelegerii textului: percepția senzorială (sunetele evocate de text), dimensiunea afectivă (emoțiile trăite în timpul lecturii), conexiunile cognitive (asemănările cu experiențele personale) și reflecția asupra mesajului (învățăturile morale desprinse). Această metodă vizează activarea cunoștințelor anterioare, stimularea empatiei, consolidarea vocabularului receptiv și expresiv, precum și dezvoltarea unei gândiri reflexive și critice.

Metoda Ciorchinei. Deși este o variantă mai simplă a Brainstorming-ului, această metodă presupune identificarea unor conexiuni logice între idei și poate fi folosită cu succes atât la începutul unei lecții pentru reactualizarea cunoștințelor predate anterior, cât și în cadrul lecțiilor de sinteză, de recapitulare și sistematizare a cunoștințelor.

În cadrul intervenției didactice, metoda Ciorchinele se aplică în conformitate cu o succesiune clară de etape. Inițial, un cuvânt-cheie sau o temă de investigat se notează în centrul tablei sau al unei foi de hârtie. Ulterior, elevii sunt solicitați să noteze, în jurul acestuia, toate ideile, sintagmele sau cunoștințele pe care le asociază cu tema, realizând conexiuni vizuale prin trasarea de linii între elementele generate și conceptul central. Pe măsură ce apar idei noi, acestea se corelează cu cele deja existente, prin stabilirea de legături între conceptele considerate relevante. Activitatea se încheie în momentul epuizării fluxului de idei sau la atingerea limitei de timp alocate. Metoda Ciorchinele reprezintă un instrument eficient în activitatea didactică desfășurată cu elevii cu tulburări de neurodezvoltare, în special datorită caracterului său vizual, interactiv și structurat. Această tehnică facilitează organizarea ideilor și activarea cunoștințelor anterioare, aspecte esențiale pentru elevii cu dificultăți de procesare a informațiilor sau cu limitări în funcțiile executive (planificare, organizare, control al atenției).

Metoda K-W-L (Know-Want to know-Learned/ Știu – Vreau să știu – Am învățat). Această metodă reprezintă o strategie eficientă de activare a cunoștințelor anterioare, de stimulare a curiozității și de reflectare asupra noilor informații, fiind frecvent utilizată în cadrul învățării prin lectură. Această metodă specifică gândirii critice este deosebit de utilă în cazul elevilor cu tulburări de neurodezvoltare, întrucât oferă o structură clară, predictibilă și vizuală,

facilitând înțelegerea și exprimarea ideilor. Aplicarea metodei se structurează pe trei etape corespunzătoare celor trei componente ale metodei. În prima etapă, „Ce știi?”, elevii sunt încurajați să își exprime cunoștințele anterioare legate de tema textului abordat, activând astfel reprezentările mentale existente. Răspunsurile lor se notează în prima coloană a unui tabel trasat pe tablă, iar elevii le notează în caietele proprii. A doua etapă, „Ce vreau să știi?”, vizează formularea întrebărilor sau curiozităților personale ale elevilor legate de subiectul discutat. Această parte a activității stimulează interesul pentru lectură și contribuie la orientarea atenției către informațiile relevante din text. Este încurajată exprimarea liberă, notând atât întrebările corecte, cât și neclaritățile sau ideile greșite, care ulterior sunt clarificate prin parcurgerea textului. După activitatea de lectură și discuțiile ulterioare, elevii sunt solicitați să completeze a treia coloană, „Ce am învățat?”, în care se notează ideile nou dobândite și înțelese corect. Acest pas reprezintă un moment de reflecție asupra progresului realizat și de consolidare a informațiilor esențiale.

Metoda K-W-L prezintă multiple avantaje pedagogice: sprijină dezvoltarea gândirii critice, contribuie la formarea deprinderilor de învățare autoreglată și încurajează exprimarea opiniilor proprii într-un cadru structurat. Pentru elevii cu cerințe educaționale speciale, metoda poate fi adaptată prin folosirea de pictograme sau imagini în loc de text, completarea în perechi/echipă a tabelului sau formularea ghidată a întrebărilor. În plus, metoda poate fi folosită și ca instrument de evaluare formativă, permițând cadrelor didactice să observe evoluția elevului în ceea ce privește înțelegerea, formularea întrebărilor și achiziția de cunoștințe.

BIBLIOGRAFIE

- Alfassi, M., Weiss, I., & Lifshitz, H. (2008). *The efficacy of reciprocal teaching in fostering the reading literacy of students with intellectual disabilities. European Journal of Special Needs Education*.
- Barkley, R. A. (2015). *Attention-deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment* (4th ed.). Guilford Publications
- Birsh, J. R., & Carreker, S. (2018). *Multisensory Teaching of Basic Language Skills* (4th ed.). Paul H. Brookes Publishing.
- Bryant, D. P., Bryant, B. R., & Smith, D. D. (2008). *Teaching students with special needs in inclusive classrooms*. Pearson.
- Cain, K., & Oakhill, J. (2007). *Children's comprehension problems in oral and written language: A cognitive perspective*. Guilford Press.

- Cornoldi, C., & Oakhill, J. (1996). *Reading comprehension difficulties: Processes and intervention*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Gherguț, A. (2021). *Tulburările de învățare. Teorie, evaluare și intervenție*. Editura Polirom.
- Gherguț, A., & Roșan, A. (2024). *Terapii și intervenții psihopedagogice la persoanele cu cerințe speciale*. Editura Polirom
- Gillon, G. (2004). *Phonological Awareness: From Research to Practice*. The Guilford Press.
- Hațegan, C., & Talaș, S. (2014). *Strategii didactice pentru dezvoltarea competenței de lectură la elevii cu dificultăți de învățare*. Editura Presa Universitară Clujeană.
- Hațegan, C., & Talaș, S. (2014). *Dificultăți de citire și scriere. Ghid de intervenție*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
- Ionescu, M. (2010). *Didactica limbii române: Strategii de predare a citirii în ciclul primar*. Editura Didactică și Pedagogică.
- Kintsch, W. (1998). *Comprehension: A paradigm for cognition*. Cambridge University Press.
- Oo, T. Z., & Habók, A. (2021). *Effectiveness of the reflection based reciprocal teaching (RBRT) approach for English reading comprehension in Myanmar upper secondary school students*. *International Review of Education*.
- Palincsar, A. S., & Brown, A. L. (1984). *Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities*. *Cognition and Instruction*, 1(2), 117–175.
https://doi.org/10.1207/s1532690xci0102_1
- Paris, S. G., & Stahl, S. A. (Eds.). (2005). *Children's reading comprehension and assessment*. Routledge.
- Păun, E. (2017). *Psihologia lecturii: mecanismele comprehensiunii textului scris*. Editura Trei.
- Radu, V. (2011). *Strategii didactice pentru dezvoltarea competenței de lectură*. Editura Didactică și Pedagogică.
- Radu, V. (2019). *Lectura – calea spre învățare. Demersuri didactice pentru învățământul primar*. Editura Sigma.